



Бүгү чурттарның пролетарийлеби, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (12646)

1984 чылдың ноябрь 6, вторник

1925 чылда үндэстелинген

Өртөө 3 мөл.

ЧАА ҮЕ-ЧАДАНЫ АЖЫТКАН

Октябрьны эң баштай байырлааны... Баштайгы парад... Аңаа белеткел дугайында, оларның канчаар эрткенниң дугайында эрги фото-чурттар, кинохроника кадрлары, документиер төөгүтүр турар. Недергей-ле берге чыл. Дайзыннарның эг-шерин Москваже чүткүп, терроризмдериниң өлүмүгү октары найыспалалдың бөдүмү беин сыгыгайнып турган. Ынчалза-даа Кызыл шөлге — бүгү делегей көрүп тураа, дайзынга өжөшпүр! — Октябрь байырлалын белеткеп турган. Революстуг байырлалдар эрттериниң дуржулгазы-даа, өөн туржун чыскаал организастарының бөдүүн планы беин чок—бүгү-ле чүвени бир дугаар кылып турган-на болгай. Ыран-чоок суурлардан Москваже кижилер чадаг эгелзэн. Оларның дыка хөй шылаа идитерлиг, балды, хирээ туткан. Олар мексикачы ажилчынар-биле нады Кызыл шөлге ыяш индир тузар, Кремльдиң ханаларын, Төгү музейин Кызыл тунтар, лозуннар-биле наастап-шимээр дээни ол.

1918 чылдың ноябрь 7-ниң эртени келген. Аар балыг-латкаш, чаа-ла экирзэн Владимир Ильич Улуг театрга чедип келген: ында Советтерниң Бүгү-россия VI съездиниң делегаттары чыгылган. Олар-биле каа-лыч Кызыл шөлге чорупкан. Муң-муң кижилер аңаа өөрүп, байыр чедирип турганнар. Ленин ыяш индирге үнө бергеш, социализмниң чылга чок тилелгезиниң дугайында, тайбың, чаа амыдырал дугайында, массаларның найгамчык мадырлыг чорунуң дугайында чугаалаан.

Октябрьның эң баштайгы чыскаалы эгелзэн. Ленин Москваның ажилчынарының болгаш аңгы-аңгы губерниялардан келген тараачынарының колонналарына байыр чедирген. Кызыл Шеригиң илери үдеги командирлериниң эрес, чазамык кылаш-биле эрткенниң ол сепкил ханып көргөн. Дүргөн тачанкалар, кулак машиналар, узун чыдаларлыг атыгы шериңлер, дээрде чангыс самолёт—баштайгы парад ынадыг болган...

Ынчалза-даа ол бистиң үдеги сур-куштуг Октябрьны чыскаал, парадтарының эгизи, ужуу, үндэсини болган — оозу-биле бисе эргим, үнелиг.

Дартаа телевидениниң носмос харылаазы бүгү делегейге база катан Кызыл шөлүгү көргүрүр, кижин төрөлгөтен тилезин социализм чуртунуң Октябрь байырлалын көөр. Совет улус патриотчу, интернационалчы сепкил-сагынын, тайбыңга ынаан, Төрзөн чуртун наамалап шыааар сур-куштун, Коммунисттик партияның долгандыр сырый каттышканын, оң иштини болгаш даштыны политиказын долзуу-биле деткип турарын көргүзүп илгерилээр.

Кижин төрөлгөтениң төөгүзүңе чаа үе-чаданы — капитализмниң буурал дүжүргениң болгаш коммунизмни догунаарының үезин ажиткан Улуг Октябрьның 67 чыл оюн социалисттик чурттарның улустары, депшилгелиг бүгү кижин төрөлгөтен эң улуг болгаш чырыткылыг байырлаң кылдыр демдеглээр.

Улуг революция тилезин соодаа чүгө он үш чыл болганда ССРЗ-де ажил чок чорук узунаттыганын, а он алды чыл эрткенде массалыг бижик билбес чоруктан бүгү-нииниң эге өөредилгезинче шилчээн, чээрби-даа чыл чөтпөздө чуртка күчүлүг социалисттик экономика тургустунган. Бистиң чуртук делегейге үлетпүр бүүдүрүшкүңүңе улуг 1922 чылда чүгө чангыс-ла хуу турган болза, ол ам 20 хуу чедир көдүрүлгөн. Улус ажил-агынының өске адыралында, культурада, социал амыдыралда бистиң чедикшиин-нервис делегейини найгадып турар.

Хожудаңгай чораан дыка хөй улустар чүгө Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың ачызында боттары күрүне тургузулгуг, социалисттик экономикалыг, национал үжүм-бикитиг, бедик хөгжээн культуралыг апарган. Тыва улустуң хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче өрүү база узун болгаш берге болган. Ол даштыны эжелечилерниң хөй-хөй чылдарда мөлчүгдөп, тус черниң феодалдарының надыг-дошкун дарлалын көргөн. Ол аас-кежитиг амыдырал дугайында күзөп-бөдөп, ол дээр демсегил чораан. Ындагы амыдыралче ёзуп орунту чүгө Октябрь революцияны ажиткан.

Коммунисттик партияның удуртлугу-биле Совет чазак-тым, орус болгаш өске-даа совет улустарының дузаламчы-детимчезиниң ачызында акы-дуңма найыралдыг өг-бүлөгө Тыва хөгжүп турар үлетпүрүг, механизастаан улуг нөөз ажил-агылыг, социалисттик байлак культуралыг аграр-индустриалыг республика болу берген. Чокта чаа Совет Тываның юбилейин демдегеп тура, мындагы саннарны чоргаарал-биле адап турдус: эрткен дөртөн чыл иштинде үлетпүр продукциязының нити хемчээли 67 катеп, нөөз ажил-агыны — барың 20, улус ажил-агынының чүчкү-терин сөөртүрү—250 ажыг, электри энергиязын ажыг-лаары 600 катеп өскөн. 1950 чылдан эрткен чылга чедир нитиниң секторунга ээт бүүдүрү 17, сүтүгү—11,2, тараа бүүдүрү 3,9 катеп нөөздөн. Социал-культура хөгжүлдэ-ниң, ажилчы чоннарның чаагай чоруун бедидериниң улуг программасын республикада бөттандырип турар. Аныктар-ның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчиге көдүүн-да доозулган. Тыва улустуң социалисттик утга-шынарлыг, национал хевирлиг культуразы дыка хөгжээн. Оң бир хер-чизи Тываның литературазының болгаш уран чүүлүнүң чокта чаа Москвага болуп эрткен хүннери болган. Бистиң республикада Төрзөн чуртувустуң 70 ажыг нацияларының болгаш улустарының төлээкчилери, чангыс өг-бүлениң төлдери дег, найыралдыг ажилдап, чурттап чоруурунга дүрүм ёзугаар чоргааралыг турар бис.

Бо беш чылдың баштайгы үш чылдарында республика үлетпүр болгаш нөөз ажил-агы бүүдүрүшкүңүңе хөгжүлдэниң талазы-биле күрүне планнарын күөсөдөп келген, ол дээр үш чыл улаштыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Беш чылдың планың даалгалары база чедикши-ниниң күөсөткөп турар, ол дугайын он-он коллектатив, чус-чус ажил-ишчилер рапорттар турарлар, олар ол че-дикшиини Улуг Октябрьның байырлалына белек кылдыр сөңкөп турар. Тываның ажилчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмөй, фашизмни ашкан улуг Тилелгениң 40 чыл-ын база партияның XXVII съездин төлөпиг уткуурунга бүүдүрлөң.

...Октябрьны эң баштай байырлаанының дугайын бөдөп ора, совет кижин буруу канчаар-даа аажок сепкил ханыш-нын болгаш чоргаарал-биле мынча деп чугаалаар:

Эргип чөтпөс арга, хову, хеминг
Өскөн-төрзөн чуртун дег дөпкөп,
Эрге-шөлээ бүргөп-чаптып турар
Өскө ынадыг чуртту билбес мен!

— ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИК УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ-НЫҢ 67 ЧЫЛ ОЮ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Барлыкчылар мал ажылының продукцияларын көндөдөрүңер, малды кыштап хур адырарың-га магадылааң тургузуң ап турар.

«Барлык» совхозтун Би-жикит-Хай салбыра 1968 тоңна ситенин (планы 2100 тоңна) белеткен алган. Ында Сергей Сарылаптың 10 кижилег механизастаттынган брига-дазы мал чени белеткээрине төлөпиг үлүг-хуурун киргеген. Заводтун кыска ажаарына та-лымын темп-биле эртен эртеден орайга чедир ажилдап келген.

Чонум, чуртун, төөгүңү сагыжымда,
Чодугу огуң, сактып чор мен, бөдөп чор мен.
Шак ол мыкаш—он чеди чыл хуу мыкаш—
Чангыс-даа хуу делегейге үнүп көрбөз.

Эгелерниң эгези ол, үндэсини,
Эрги шагын төңчү ол, олуң ол,
Ол-ла хунде эң-не баштай чонум чогу
Оралнада эң-не өндүрү болу берген;

Чонум ыччан эң-не баштай күжүң билип,
Ыстап-шылаан оорга-мойнуң хөндүрүккөн,
Чогум ыччан эң-не баштай карачалдар
Ынак черин ээси болуң холга алган;

Аът кулаа көздүдүрбөс кара туман
Эргип чөтпөс дөмөк черден арлы берген,
Алдыңында кара чангыс чырык сыдыс
Эрге-шөлээ шөлбаны боон чайнай берген...

Ажылчыны, тараачыны чүткүл-соруу
Октябрьда шак ол хүнден ужукалган,
Тура халаан үлүг төңчүк тура-соруу
Тургузушкун бедидиле кылдыткан.

Дары чыттыг шак ол хун дег, чырык чаагай
Байырымың ынады хуну кым-даа көрбөз.
Талгырдан, кайың-даа бол дилээр болза,
Байыр-наадым дыргын долган ынады хун чөп.

Шак ол хүнүң херек чыры, тайбың чыры—
Акы-дуңма найыралдык өшпөс чыры,
Шагың кадыг үезинде имистелбес
Алдын ол хун улам чыры, улам кытыр!

МАГАДЫЛАЛ БАР

Аксы-Барлык салбыра 1931 тоңна (планы 1920 тоңна) өки-шыннарыг ситенин кезип бе-леткээн. Салбырада Анатолий Хомушкунуң механизастаттын-ган эвезоу мал чени белет-кээрине шалымчы ёзу-биле илдепкейди киржил келген бол-гаш олар 1498 тоңнага белет-кээн. Тракторист Виктор Хо-мушкун, бөдүрүкчү Сергей Хо-мушкун олар эң-өөрүңе эки

үлөгер-чижекте көргүзүп ажил-дааннар.

А. Хомушкунуң эвезоу си-ген белеткээрин чорукчу хү-нөргө чедир уламчылап кел-ген. Шыраа-Булакта хөг-сүл-дүн чидирг чокка ажаал алы-рын эвезо немелде хүдээге-синде киргеген болган ам бо хүннерде ону организастыг доозуп турар.

Аксы-Барлык салбырада 26

кожан хой бар. Кыштагаарже ситенин чедирип, хажаларын кышка белеткээрин доозуп ту-рар. Төрүр 100 хойга онааш-тыр 100-тен эвези эвез хура-гааны эп турар хойжулар сал-быра бар. Оларга Содунам Дамзым, Мачал Монгуш, Эрес-оол Хертек болган оон-даа өскөлөр хамааржыр. Мал ченин олар четтир-биле бе-леткеп алган.

Д. САРЫГЛАР,
Барыш-Хемчик район.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСӨТКӨН

Кызылдың эът-сөөк даалганы бүүдүрү заводтун сөөлүг чылдар-да бедик бүүдүрүкчүлүг, пла-ныг даалгаларын доктаамал ажык күөсөдөп турар бүүдү-рүлгөдөрүн санинда кирип турар. Заводтун коллективни беш чылдың дөрт чылдарының планын хуусаадан эрте күө-сеткенин Совет Тываның 40 чылының бүүдүзүнде рапорт-таан. Улуг Октябрьның ба-йырлалының бүүдүзүнде завод 1984 чылдың планын даалга-ларын кол көргүзүлгө талазы-биле күөсөткөн. Барының продукция бүүдүрүлгө болгаш ону сайгарыныч чыл планы 174 муң рубль хемчээлиг тур-да, ноябрь эгезинде чедир, за-вод ону 180 муң рубль чедир-ген болган чылдың планын даалгаларын күөсөткениниң ду-гайын рапорттаан.

Заводтун коллективни ботта-рыны арга-хурлавырларын

санап көргөш, чыл төңчүзүңе чедир 40 муң рубльдиң про-дукциязын планга немей бүү-дүрүни болгаш сайгарарын хүдээткен. Ол дээр оларның совет улустун Ала-чурттуң Улуг дайыныга алдарлыг Тилелгениң 40 чылынга тө-лөпиг ужуражырыга салымчы-ны бөдүр.

Заводтун күш-ажылчы бедик бүүдүрүлгө көргүзүлгөниң үндэсин болза бүүдүрүлгөни, күш-ажылчы сагыла-чуру-мун бижылааны, ажилды ор-ганизастарының депшилгелиг аргаларын, ынагыс бригада көрүзүниң ажылап киргеген болур. Ол мыкаш продукция-ның шынары экиндер тала-зы-биле хемчегер база эки тү-нөлдөргө берген. 1-ги, 2-ги сорттун продукциязының хем-чээли нити продукцияны 60-70 хуузу четкен.

Нити коллективниң күш-

ажылчы бедикшиинеринге бүүдүрүлгө муракчыларыг кирип турар үлүг, өскөсөргө үлөргө чаагай салдарлыг. Мас-тер Л. Корнякова, престекчи Мария Кан-оол, ажылчынар Хемер-оол Салчак, О. Тосная, электрик В. Филоненко, бус көтөлдөргө машинастери В. Рахман, А. Петрушенко болгаш өскөлөр-даа муракчы-ларын озурунда чоруп ту-рар.

Заводтун администрациязы, партия болгаш хөй-ниити ор-ганизастары коллективниң ажилдарын, даштынын, ажил-дажыларына турттаар бай-далдарын экиндер дээр хөмчеглерин шурутту боттан-дырып, бүүдүрүлгө ажил-чору-дугазын экиндеринге илде-лиг хай чүдүдери, кылым ту-лар. Заводтун девискээрин кө-рүштүг, чараш, таарымчалыг болдурары-биле ногайчыдыл-

ганы, көсүк агитацияны эки кылган. Көсүк агитация плакат-тарынын аразында бедик кө-ргүзүлгөни чедир алымынче кыйгырган, камналга, бүүдүр-гөге айып чок чорук талазы-биле чараштыр чуруп кылган плакаттар хөй черин элээр.

Коллективниң чуртунда ке-дир чылда улуг сорулгаар салдыган: бараанын аroduk-цияны 260 муң рубльге бүү-дүрү болгаш сайгарар. Завод он бирги беш чылдың пла-ныг даалгаларын бедикши-нин күөсөдөп аргаларыг бол-ган партияның элдегелгэ XXVII съездин төлөпиг бе-леткээр уткуурунга бүүдүр-лөң. Ынчагааш ажилдыг ажыктык бедидер, бүүдүр-лөңи шапкынчылары негетти-нип турарын коллектив чү-тү-ла сорулга деп билип, ол дээр шурутту ажилдап турар.

Д. ЧЫМБА.



Г. МАКАРОВТУҢ чуратан плакаты.

РСФСР-ниң Дээди Сөведин чыыдыр дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СӨВЕДИНИҢ

ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунуң ток-

таадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалисттик Респу-бликазының Дээди Сөвединиң огу чыыжырын ону сессиязын 1984 чылдың декабрь 5-те Москва хоорайга чыыдырар.

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунуң

Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунуң

Секретары Х. НЕШНОВ.

Москва, 1984 чылдың ноябрь 2.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРНЫҢ

Б Е Л Э Э

«Тыва совхоз тулуг» каттыжымшының көжүп чо-руур механизастаттынган колонналарының тулугжула-ры Улуг Октябрьга күш-ажылчы чедикшиинеринг ужуражып турар. Эрткен 10 айларда 3800 баш шөв маалга хажалар тулар планын турган, ажил-агы-ларга 5500 баш хирер чыгып хажаларын доозуп хү-дээткен.

Ак-Чыраада болгаш Дерзиг-Аксинда кайызы-даа 50-50 ору-нуңгү эсеп-салты дужаатан кедээ ишчилерин бичип уру-ларыга көрүчүг белек бол-ган.

Көдээ тулугжулар 7749 дер-белчин метр шөлдүг чурттапга бажынарлар Сүт-Хөлдө, Хап-дагайтында, Эрзиде, Тоора-Хемде болган оон-даа өске суурларда ажилчыларга хүдээткен. Ол дээр эрткен чылдың ол үезиниң депшил-ден 1448 дербелчин метрге хөй болуп турар.

Планыг онаалдаларын, со-циалисттик хүдээткелерин ажир

күөсөткен социалисттик чарыш-тын тилекчилери — Эрзин районда № 5 КМК-дан К. Х. Оюнуң, Н. Г. Сагдының, Г. А. Хумбунуң, С. Б. Ондар-дың; Тоюда бот-оруга-ча-рылганыг участоктан О. В. Ивановтун, В. С. Леонидовтун, В. Г. Парчевскийниң; Чадва-нада № 3 КМК-нын Б. О. Монгуштун болгаш Кызыл ра-йонда № 2 КМК-дан А. И. Федорченконуң, Сосновкада № 7 КМК-дан А. Ш. Мака-ровтун бригадалары Улуг Ок-тябрьның байырлалы эки көргүзүлгөниг уткуп турар.

Н. ООРЖАК.

ДЕКАБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

№ 48 тулуг эргелдигден Раиса Федоровна Григор-овичиниң бригадазы декабрының үлүүнде ажилдап ту-рар.

Муракчы бригада бөдүүн күш-ажылчы чедикшииниң Октябрьның байырлалына ту-раскааткан. Олар он айларын тулуг-монтаж ажилдарын планын 130 хуу, күш-ажылдыг бүүдүрүкчүлүг 124,8 хуу күө-сеткен. Бригадада ажилыга кызымак, эки сагыла-чуруму-биле үлөгер-чижекте көргүзүп турарлар эвези эвез Анна Ши-ринге, Елизавета Бараал, Алай Ооржак, Галина Монгуш олар 12-13 чыл ажы ажилдап кел-ген бедик мергезилдиг шевер-лекчилер. Татьяна Агистова, Мария Монгуш, Чайданмаа

Сундай болган оон-даа өске-лер база эки ажилдап турар. Р. Ф. Григоровичиниң 17 кижин составтыг бригадазы бистиң эргелдиг шеверлекчи өскө-даа бригадалары-биле кады объектилерин эки демдекке хүдээткен келген.

Чедикшиинерге сорул кир-ген бригада чыл төңчүзүңе чедир 3 муң ажыг рубльдиң тулуг-монтаж ажилдарын кы-лып бүүдүрүн шиктирээр.

Т. АНФАЛОВА.

№ 48 тулуг эргелдигиниң килдис начальниги.

ЧОГААДЫКЧЫ АКТИВ ХУРАЛЫ

Дүң Тываның чогаалчыларының өске чогаалдык актив-биле каттышкан хурал болуп эрткен. Аңаа «РСФСР-ниң Чогаалчылар эвезиниң баштаар черинге Тываның чогаал-чылар органиязының ажилы туугаламы кирген дугайында» илеткелди филология эртемнериниң кандидат, критик М. А. Халахан кылган.

ССРЗ-ниң Чогаалчылар эвезиниң юбилейиң пленумунга СЭКП ТК-нын Чыгыне секретары, ССРЗ-ниң Дээди Сөведи-ниң Президиумунуң Даргазы эң К. У. Черненкоуң «Амы-дыралдыг шынны, социализмниң идеяларын бедикээр деп чугаадыг дүүштүр республиканың чогаалчылар органиязы-нын эң чорудар хемчеглерин хуралга хүдээп алган.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хуралдыг ажилыга кирип, дөңгөргөй чүве чугаалаан.

А Ж Ы Л - Б И Л Е А Л Д А Р Ж Ы Д А Л

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ

Мээң ала-нем Кызыл-Тайганың калдыр-борт сыянарына каш майы өстүрүп, көшкүн амыдыралдык чурттап чорашкан. Кара-чачынлар көрүп, өстүрүп келген малымдан чарлып, кандыр-бир бугурууга черинге ажалдай бээр деп оларнын дүжүгө бээни кирбей чорашкан. Ынчалза-даа бир таварылга оларнын ажал-амыдыралыгы үндөсүн өскөргөйшкени боодурган.

Ол чылын ачам суг Кадурер-Дашка чазан чыткан. Бир-ле келээ анык, шырап он хире орус оол өгө кирип келген. Донганы-даа мездөөк. Алам шай ниткен, аажок дүргөн мун кыла каапкан чүбө-дүр. Олар чечинип, чыгыш алырга орус, тыва чугаа холуп «өөрөжин» турза-тураа элээн таныжып алганар. Олар — Кара-Хөлө орук нэп бар чорур чалакчаар дээрин билдирген. Машиналары сугта дүшкөн, оңу ушугу чапал турган болганар.

Халыкка таварышкан улусту анаа көрүп орус эвес, дартында кысуун-хайы, лон-биле чөсөргөнгөн, ачам, оңо-кожалары оларга дузалажып киришкен. Ийн хонук хиреле сугдан уштунуп, септетинип, эргистинип келген.

Ол чалакчалар Даныс-Аксинга алам хонуп четкенер. «Күжүрлер канчалык иргэ?» деп алам үргүлү сагыш чорашкан. Дедир чорун ора олар ачам сугта кире дүшкөн чүбө-дүр. «Кара-Дашка ажалдаар-ла, таныш, ажалың бол-дур. Ында чоң хей» дигилеп, олар ачам сугту чапал эгелдирер.

Мээң ала-лемини орус чоң-биле дорт харылзаа мичан эгелзэн. Демги чалакчаларын сүмзени буугаар олар Ак-Довуракка көжүп келгенер. Ачам элсеш шөөр кижиле, ол дартындай берген. Оңу көргөн, орус, тыва эш-өөрү. «Булут ажалды тыва берди, Алам» дигилеп турган. Ажалдын атты чапал алган аламнын сөзүнө база аажок халган чүбө.

Мен «эр болуп, эер дөргөндөн туттунуптар» алганарымда ачам ажалдык кижиниң ат-алдарынын дугайында хей-ле чүтүлү менээ чугаалап, даг-дугун бол-баларып кылып турар бугурууга ажалда деп чыгып турган. Аңгы-аңгы иш-аяктын төлөөрү ажалда турар ол анык бугурууга мээң сөзүмдө дика таварышкан. Ак-Довурактың профтехучили-

шениге слесарь мергежилди чедип алган, аңаа ажалдай берген мен. Оон бээр тос чыл эрткен.

Кандыг-бир кайгамчык болушкунга уткуштур күш-ажылчы маргылааны күштелдирер — совет кижилериниң эң эки чапчыларынын бирээни. В. И. Ленин атты «Тыва даг-дугу» комбинаттың коллективин Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедик көргүзүлгөсүн чедип алган дээр СЭКП обкомунун, Тыва АССР-иниң Министрлер Чөвүлөдүлгөсүн, профоблчөвүлөдүлгөсүн база ВЛКСМ обкомунун юбилейлик Кызыл туту-биле шаңнаткан. Улут Октябрының байырдалыгы уткуштур алган хүлээлге база чедипкиниң күсөттинип турар.

Бо дээрге комбинаттың он-он мурнакчыларының күш-ажылчы тикелсеген-дир. Олар хей. Шултузун санаары берге. Ээлчег начальниги Валентина Игнатова, өрүмкөчүлөр бригадир Юрий Брюхачев, инженер Кушкан-оол Ооржак, чалаа-чы Виктор Штыгашев, деригелер машинист Чайкина Ольга — коллективтиң өззө, чоргаарлы болуп турар.

Октябрының чырык херели бүгү чуртка делгепер тараан байырдалдык бо хүнеринде хоорайынның чуртталгаларын, сайзыралын көргөн, ону чаа амыдыралдык бистик чуртууска тургускан улут революциянын ачыы дек чоргалар-биле чугаалаар бис. Аңаа бир бадыткал кижек бо. 1964 чылда «Тыва даг-дугу» комбинатка дээди болган тускай ортумак эртемниг тыва каарлар каш-ла саныг турган. Аңгы уде бедик мергежилдик амылчыларын, инженер-техниктиг амылдамчыларын болган албан-халкычыларын бек-жен амыл хуузу тыва кижилер.

Бо чылым март мээң амыдыралыма кажан-даа утундурбас. Чыгыс черде калып чурттап, чыгыс коллективте калып ажалдап турар эш-өөрүм, ха-дүмү чоңум мен, бодуң ажалыңның огуң, бодуң ажалың кижиниң чуртун күүрүп эрге-чачырамын дээди орган — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутат кылдыр сонгаан. Ол бедик бүзүрөлдү, чүтүп калгелди шымыктырары — мээң эң хүлээл-гем болур.

А. ХЕРТЕК.

улут слесарь, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты.

БАЙЫРЛАЛДЫ УТКУП ТУРА...



— Хойжу кижиниң чымыштыг ижи берге-ле. Ылангыя соок кыжыл, хой соолалык-иниң тулук үснелде, барык дүң-хүн чок бут кырынга туруп келген. суурда өскө ажал чок эвес, чүгө-ле мылчан, кил-чектеги чорур мен деп бодалгай бээр сөз. Ынчалза-даа бо дээрге мээң ажалым, мээң хаматы дүзүлгөм, моюн эки билер кижилер мен кылбазымга, өскө кым кылдыр деп бодал кээр, кол дымиз, бергелер мынд кочук эвес-даа мыншан сагындыр кээр.

А ол ажалым бедик үснелде кижикте калар-даа аажок өөрүлүк. Совет Тываның 40 чылының бугурууга мейл РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Хүндүлгөсүн бижиле шаңнааны мен деп бодуң ажалым кижикте оңаа хүндүлгөдөн, үснелдиг дем-дээр деп дүзүр алам.

Оон аңгыда, СЭКП Тыва обкомунун кижигүнү мей, чыгыс чер чурттугаларым мен Сол-чур калээ Советиниң депутатыга каш чымыш улаштыр сонгаан.

Ажилдаар, чоңуң төлөзүн боор болган өскө-даа калык эргелери бисе. Улут Октябры тикелсеген берген. Ынчанга аңаа алдар кылдыр, келер чылын чок хойга оңаштыр чүс хураганын алдыр хүлээн, кожамаста «Торгалыг» совок-туң мурнакчы малчыны Дон-гак Чамбалович Бады-Суурун социалисттик чарыкче кыйгыр-дым.

К. МОНГУШ.

Өзүр районун «Коммунист-че орук» совхозунун хойжуу.



— Хову-Аксиниң автотран-спорт бугуруулгезинде 1958 чылдан бээр доктаама ажал-дай турар мен. Шаг-уениң эр-тин турар билдирмес-тир, кылдыр ажал чак чок болган мидик боор он, оон бээр бү-дүнчээр беш чыл ужуң эр-те берген ол.

Амыдыралга канык болуш-кунар таварышпас дээр. Оон дээрн уругуң ак-көк турар эвес, чуртталганың күштүг хат-шуурган, чалгап дем-ла-лай кимни-даа хөмө тавар-рып, ханга чымыш шаап кээр болтай. Ынчалза-даа бистер бир демик, найырдалыг бис. Оңу уламандан бергелер ажал эртип, тилеп чо-руур бис.

Октябрының херели — кижиле бугурууга. Ону мээң күш-ажылдан-даа көрүп болур. Социалисттик чарыкча иде-кейлик кийрип, бедикте ху-дээлдериниң күсөтүл кел-дин. Кывар-чар материалдар өсүртүп, планның ай санын-да 140 хуу күсөлдү тур мен.

Совет Тываның 40 чылыга уткуштур Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму-нун, Хүндүлгөсүн бижиле шаңнааны. Өөрүм көдүрүп, деткип турарыга даянып, моюн-даа солгаар карак кы-зып ажалдаар мен.

Б. ШЕЛЕСТОВ,

Хову-Акс АТБ-инде чо-лаачы.



— Мээң күш-ажылчы ным-дарым, колдуунда харылзаа шуугунага эркен. Баштайгы чылдарда операторлар, кон-тロールер ажалдап турдум, а 1962 чылда хоорайын № 5 харылзаа салбырынның из-чалынгыне томулаан. Ажил-дай киргеним чылдарга бо-дартка бистик амылдамчы-кес-элзэн таварыштыг байдалдар тургустунган: чымыт билин бажымдан чаа бажыңче кир-дирис, почтачыларын ажал-даарыга чик кылдыр тускай машинаны бижылгаан, теле-графистерге чаа аппаратураны бо хүнерде немей алдым. Коллективис бижылган.

Бистик коллектив хоорай-ның харылзаа черлериниң аразында социалисттик чары-кча идекейлик кийрип, мур-накчыларын озурууга сана-лып келген. Ында хоорайнар — оператор А. Т. Шибилани-нин, почтачылар В. А. Ала-нованың болган Н. В. Рыш-кевичиниң кийрген үлүг улут.

ССРЭ-ниң составыга Тыва-ның эки тура-биле киргениниң 40 чылы-биле холбоштыр «Тыва АССР-ниң харылзаанын алдарып ажалдамчы» атты менээ тывысканы чүгө — мээң хууда чедипкиниң эвес, бистик найырдалды, күш-ажылчы коллективистиниң база са-дышыкчылар деп санаар мен. Ам-даа хейнү кылып, оон-даа улут харысалгалыг бо-луп, улут адегалы моюн-даа эки бугуруудун күсөтүл-дир.

Ф. МАМОНТОВА,

Кызыл хоорайын, № 5 харылзаа салбырынның начальниги.

У л у у н к и и р и н...

Комсомолчу Раиса Нам-чин 1972 чылда Кызылдың № 4 ХПТУ-зунун шука-тур-малылар салбырын эки өөрсөдүгө-биле дооскаш, ол-ла чылын хоорайын туугуларынның бирээниге мергежилниң дайы-биле ажалдай берген.

Баштайгы уде амылга билдинмес чүүлдер, бергелер турза-даа, Раиса дур-жулгалыг эш-өөрүнүң ачы-зында кыжыл ажалдап келген ийн чыл хире бол-ганда, ажалың кайгыттар-дын тергини эки шийгээ-дип ап, чаа келген эш-өө-рүңге дузалажып турар апарган.

Өскөн-төрзөн сууру Бу-дун-Теректен ырак өөскө Чоа Чоа-Хөл деп амыт у-ниң сайзыралгай сууру ту-тунар деп баш удур биле алган. Раиса комсомолу пугека-биле оңе халкан. Аңаа кээрге чугаа каш ва-гончугаш бажынарда өскө чүт-даа чок. элениниң эки хурут хову болган. Раисаның менаамын чүтү-п аңаа шөөрлөкчелер бригадалын удуртур кы-дыр он хире кижиле состав-тыг бригадалы хүлээлди-рип кал.

— Баштайгы уде бергелер тургулаан: материал түктелип келер, чамамта чөгөс, харын-даа аңаа апар-саар чүүлдер кылып хүн-ээр-даа турган бис — деп, ол чугаалаар.

Оон бээр он чыл эртип турар. Бо үениң дургузун-да Чоа Чоа-Хөл суур та-ниттымас кылдыр сайзы-рап өскөн. Суурда мун амыт өөрөңкүн өөрөңкү үш кат ортумак школа, ийн кат делгем чырык са-дик, эмнеге бажыны, төптүккен котельня, икк саар комплекс болаш та-варышчалыг чуртталга ба-жынар немешкен.

Совет Тываның 40 чы-лынга уткуштур социали-сттик чарыкча тикелсеген бо-ган дээр база Улут Ок-тябрының байырдалыгы төлөтүп күш-ажылчы-ле ужуражып турары дээр «Красноярскте туугу» эр-гелеси Р. Намчининиң бри-гадалын бирги чергениң диплому-биле шаңнаан. А коммунист Раиса Түдүш-оо-на Намчин Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Пре-зидиумунун Хүндүлгөсүн бижиле шаңнаткан.

В. КАРА-САЛ.



ЧУРУКТА: «Каа-Хем» разрезин мурнакчы экскаватор машинист Александр Другоченко.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедик көргү-зүлгөсүн чедип алган бугуруулгелерин болган органи-зацияларын аразында республиканың ном салымны коллектив база хамаарып. Юбилейде ук садымга СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лөдүлгөсүн, профоблчөвүлөдүлгөсүн болган ВЛКСМ обком-уну турсааа Кызыл туугу тымаскан.

Октябры байырдалынын бугурууга бистик штаттан лашкаар корреспондентис ук садымны директору В. Я. Абрамова-биле ужурашкан болган бөгүнү ажал-херектерин дугайында сонугаан. Валентина Яков-левна мынчаар чугаалаан.

— «Улут Октябрының 67 чылын төлөтүп уткуул». Кол-лективтиң бүгү ажал-иш-тис-лектиг кийриги бо. Беш чы-лым үш чыл тос айларымда парадга продукцияны чога-саар талазы-биле планымыз 105,1 хуу, ном айлаан чоңдан хүлээп ап, салып сайгарарын 120,3 хуу, ном лотереяныкы билеттерин тараарын 105 хуу күтүскөн, үстүндө шаңнаалы чаалап алган бис. Октябрың ажалымыс база бөгү эвес, планның оңаалаалар бү-гү көргүзүлгө-биле күсөтүлгө, Ынчанга байырдалды салымны ажалдамчы бугу-түт төлөтүп күш-ажылчы көргү-зүлгөсүн уткуп турар.

Коллективтик ажалы чоңум, чалык болуп дээр, ном са-дымында партия, профсоюз болган комсомол организация-лары дээттик ажалдарын чо-рулап келген. Коммунисттик күш-ажылды ийн школаны, теоретиктиг семинар ажалдап турар. Диннакчылар салы-лашкының чаа-чаа хейрелер-биле танымны, кижилер-биле културтуң ажалдары-ның аргаларын шыңгаан ап турар. Ол мыншан он хире ки-жи кижикти школаларга, тус-кай ортумак өөрсөдүгө черле-ринде бот-өөрөдүгө-биле өө-рөтүп турар.

Октябрының социалисттик Улут революциянын 67 чыл өюн-үтүлгөсүн уткуп турар.

Парадага продукцияны чуртталга бугурууга өй-шаа-да чедирер, оон угаан-бодал болган култура өлүлгөсүнө кийикти бээр — бистик кол сорулгасы болур Көдээниң-даа, хоорайларын-даа чурт-такчылары яны-бүрү алтера-тураны салдыралды, библио-текалар-даа дамчыштыр ап, коңура турар болза, бистик ажалдамчы чогумчалыг бо-луп турары ол деп санаар бис. Чурттакчыларын хууда библиотекаларын өзүп ту-рары — бистик салымчыны-мыс.

Ном салымны ажалдамчы-лары хандырылган култу-рамы бедиктер, чаа үгөн ном-карны чурттакчылар ортузунга калбаа-биле пропагандалар талазы-биле толгарай ажал-дамчы кылып турар. Ол ажал чоргаларың дилчонкилерин, дааланган иккө бедик хармы-салганы негеп турар.

Ш Ы Н

ДЕМНИГДЕ-БҮДҮНГҮР

Байырдалды күш-ажылчы бедик көргүзүлгөсүн уткууру — чааттай чыгыш. Каа-Хем районун амыдырал ханды-рылга бугурууга эргелелерин ажалдамчыларын Улут Ок-тябрыга уткуштур чедипкиниң ажалдамчыларын чугаалаары өөрүлүк. Чыгыс бугуруулгелер экин кожа ажалдап турар эш-өөрүнүң ажал-ижиңге менээ-намыс-даа бол, док-тап көрөй.

Ол бирги беш чылым дөрт-кү чылымда алган социалист-тик күсөтүлгөсүн эки күсөтүл-гөсүн турар. Оон бадыткал бо. Совет Тываның 40 чы-лынга уткуштур республика-нын амыдырал хандырыл-ганын ажалдамчыларын бугурууга эргелелерин аразында социалисттик чары-кча идекейлик кийришкен, аңаа тикелсеген болду. Коллек-тивтиң төлөтүп ол ажал-ижи СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лөдүлгөсүн, профоблчөвүлөдүлгөсүн болган ВЛКСМ обкомунун юбилейлик Кызыл туту-биле демделеттинген. Ук шаңнаа ажалдамчы бугурууну күш-ажылчы соруун, хей-аждар улам көдүргөн. Соруу кырып,

бугурулгачы көргүзүлгөсүн ажалдамчы сорулга-биле он айларда база эки ажал-дамчы, планның оңаалааны 102,3 хуу боттандырымыс.

Үстүндө көргүзүлгөсүн кал-наар чедип алган бис? Амы-дырал хандырылганын ажал-дамчы кызматче хоорайын денилсеген чедир тургузары — ажалдамчы чугаала сорулга. Ынчанга бугуруулгенин тала-зыдан чоңа ачы-дуза чедип-тиргелерин хейрелерин кал-бардыр, чыгыс бугуруун бедик шынырап кылдыр дээр ажал-дамчы чып арта-хейрелерин дил-ел, тып, херек кырынга ажалдап турар бис. Районунуң «көдөй ишчилер совхозтар те-теринде курткаа чондан на-гыларын комплекстиг хүлээп-алыр пункттары дамыштыр радиотелеаппаратура да р. и. амыдыралын нарын дериг-те-реселерин септелед, кепти дааралып ап, өскө-даа амы-дузаны ап турар. Бистик ажалдамчыларын — көдөй ишчилерин күсөтүлгөсүн ажал-дамчы бисте бо бүгү үлүг-херек-ти жончү эки билер калжаран кижилер ажалдап турар. Мурнакчылар, күш-ажылды

Бригадалы дөрт чыл удуртуп турар мен. Тудутжуларын билгит-мергежил бедик. Ай, квартал салында планның оңаала-ларын А. Инжеватов, Ю. Грознов, Ю. Күжүтте, В. Кеке-нов, И. Белов олар амыт күсөтүлгөсүн келтирер. Октябры айда олар эки ажалдаанар. Бригадалы чамдык кижигүннери чыл аламны күсөтүлгөсүн. Чедипкиниң үндөсүн ажалды шыл организастаарында, ажалчыларын бедик харыс-салганы деп бодалар мен.

Бистик КМК-ыс республиканың тулуг организациялары-нын аразында чарыкча үшкү кварталда тикелсеген болуп, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлө-дүлгөсүн, профоблчөвүлөдүлгөсүн болган ВЛКСМ обкомунун юби-лейлик Кызыл туту-биле шаңнаткан. Бо чедипкинде бистик бригадалың үлүг база бар дээринге чоргаларың бис.

В. МУСАХРАНОВ,

«Сибтехмонтаж» трестин Тывада КМК-ында бригадалы.

Чылдыын — ХУСАА БЕТИНДЕ

Тудутжуларын ажалы харыс-салгалыг. Тудутларын бис чыгыс чылда эвес, чыл-чылы-биле баар кылдыр шынаарыг тудар ужурулг бис. Тудутжуун алдары ажалында дээрин бистик бригадалың кижигүннери эки билер. Тос айларын планны коллектив 102,7 хуу күсөтүлгөсүн. Күш-ажылды бугу-рулгачы 143,2 хуу четкен, Октябры айда план база амыт күсөтүлгөсүн. Бригада Улут Октябрының 67 чыл оюн төлө-тиг уткууру дээр «Сибтехмонтаж» Тывада КМК-ының бригадаларын аразында калбарган чарыкча тикелсеген бол-ган.

Бригадалы дөрт чыл удуртуп турар мен. Тудутжуларын билгит-мергежил бедик. Ай, квартал салында планның оңаала-ларын А. Инжеватов, Ю. Грознов, Ю. Күжүтте, В. Кеке-нов, И. Белов олар амыт күсөтүлгөсүн келтирер. Октябры айда олар эки ажалдаанар. Бригадалы чамдык кижигүннери чыл аламны күсөтүлгөсүн. Чедипкиниң үндөсүн ажалды шыл организастаарында, ажалчыларын бедик харыс-салганы деп бодалар мен.

Он ийн муң тонна тараа

Челерин ховулары сут, ылангыя арга-чыш чок бо-лганда, дөртөн чылдарын ортаа үдөнгө чедир шин-гээтпаймей, эң чыткан. Чүгө-дө чөдөрлөр болган дилгилер көнүлгүлөр. Олар эркен улус шай хайнадырар ыш бээни тыппайн турган. Ховар чурт-такчылыг черге баштайгы колхоз 1948 чылдың апрельде тургустунган.

Колхозка баштайгы трактор 1952 чылда келген. 1959 чыл-да колхозту совхоз кылдыр эде организастаан. Алдан-че-ден чылдарда совхозтун Ша-мбалы болган Кара-Хаак салбырларын аңгы совхозтар кылдыр аңгылаан. Совхоз бо-ду база Танды-даа, Кызыл-ла районнара каттыжып турган. Совхоз уде оон денкистери турмуш берген. Чогуу шөлү улут эвес — 57 мун гектар — инчалзажык оон 97,6 хууу көдөз ажал-агы ажалдаган. Өскө совхозтардан онзаланып турар чүвөн ол. Ажалдагы-нын турар шөлүң 45 хууу — тарыла шөлү.

Совхоз Улут Октябрының алдан чедип чылында тараа аудураларынның бир гекта-рына оңаштыр 12 центнер дүжүттү ажаап алган. Тараа-

ның ийни чымылзы он ийн мун амыт тонна болган. Ол хире хай тараа бугурууга өскө совхоз чок, чүгө Танды, Бий-Хем, Кызыл чергелиг ай-ды район 24—26 мун тоннаын бугурууп, ук совхозтуудан хей тарзаны ажаап алган. Ынчанга ук ажал-агы рес-публикада тарза өстүреринге көсүк черин ээлеп турарын база катан бадыткаан.

«Тикелсеген» совхоз өрткө чылым чүгө тарадан 668 мун рубль орутуган алган. Күрү-неге мынган 4200 тонна тараа саалар планын 4530 тонна кылдыр күсөтүлгөсүн. Алдан амыт саткан продукция дээр 84 мун рубльдиң амыт ору-лазын алган. Совет Тываның юбилейлик чымыла күчүне 5749 тонна тарааны күчүне шыжамчылыг чүдүрүп чо-руткан. Ам аландан амыт саткан продукция дээр не-мелде төлөвү чүс мун рубль-ден орнчок хей болур. Про-дукциянын көндүзүлгө-биле чергелештир оон бот-үзөн ба-за чавызып турар. Бугуруу чылын бир центнер тарааны бугуруунга 13 рубль 53 ко-пеек чарыгаттыган. Эртен чылын бо көргүзүп 10 рубль 10 копейка болган. Бир цент-нер тарааны бугуруунга бу-

рунгу чылым 1,43 кижиле-шак, эртен чылын чүгө 0,3 кижиле-шак чарыгаттыган. Ажал-агынын хол экономикаын саяп турары-биле алдыр, бот-үс болган чарыгалар бо чылым улам эвээжээр.

Совхоз кол орутуган, өскө ажал-агылар мыншан, мал ажалындан эвес, а чер ажал-дамдан ар турар. Чүгө дээрге совхоз чер ажалының чаа зо-на системаны кыска хуусадан шингээлп алган. Хөдүн ур-е-лишкени-биле демисел база бедик денселе, аңаа хамаар-ышкан тускай техника бүгүн ажалдагынын турар. 719 гек-тар черде хатка утуу ыш дилчелерин өстүргөн. Чөдө ажалынын бүгү алдарында күш-ажылды эргелеп бажы-нарынның депшилетер аргамы — бригада керзези шингээ-тинген. Социалисттик чарыш чер болганда өөскөзү. Бо бү-гүнүң уламылдан кижиле бугу-руунуң хей-ады, харыс-сал-ганы болган ажалдын алыс түнөсүн дээр сонугаалы бе-дээ. Оларныкы бо байырдал-ды чедипкиниң ужуражып ту-рар ужуру-даа мыла.

К. ЧОДУ.

ЧУРУКТА: парком секретары Ч. Монгуш тараамаалар аразында.



(СЭКП ТК-ны: Кыйгырыгларыннан)

ТУДУГНУҢ ШЫНАРЫ
К Ы М Д А Н
ХАМААРЖЫРЫЛ?

Бир эвес дуагулгар план дуагулар, өй-тайы-биле тутунуш курган чүве болза, шынар дугайында чугаалары белеи айлык—ден, № 624 тускай ИМК-нын начальниги П. А. Петров чугаага киришкен.—Бо чылын бистин сантехниктер лартык чыл штинде колдуунда ажил чок орун келген, ийи-ти лартык чыла буаун чыл-дын тудуг программалын күү-седир дээн ийгу-чидын жок турушут «штурман» клирикче-лери бис. Бо таваарылгада шы-нар дугайында чугаалан, ону магадылан болур бек Чок

Шынар дээн тудуг эгелезден чыгарып кылмы, тудугуларын чедир колбайн азы шын эвес кылган чүдүдери баш уагу-торадарып, эттигер ужуруну-дементелен, моон сонгаар ий-дуг уагу ажилды чедип алы-ры дээн ажилдары чутул-дед демдегэтээн.

«Төсүрк столдун» түннелини де тудугуларын шынарлы-дугайында айтырыгы китеэ-гейинч төвүнге доктаама туд-дун, бо талаа-биле уадурук-чуларын, инженер-техникти-ажаадыкчыларын, тудугу-жарым солунгары, радио, те-левениениге чүдүдери орган-застан үндүрүшкү, чыгыш-балалын кезээде чырыкча-туларынын чугулазичи демде-гэтээн.

Г. ИЛЛАРИОНОВ.



КЫЗЫЛ КОМАНДИР

Тывага партизан шимчээшкининиң көскү организакчызы
С. К. Кочетовтун төрүттүнгөн хүнүнден бээр 90 чыл болур

Чөвүлдинин аялы-чоруду
киржил турар.

Күнүдү трансформаторда
ССРЭ-нин болгаш ЭДЧ-нин
ны чагыгларын күөсөдөр ки
ЧУРУКТА: Кюстендил заво



БТА—СЭТА-ның фотоу.

Амгы америк администрация эрге-чагыргага туруп элген дөрт чыдаар канинтаси «дынаажан орнын» ил бай курунисиин туртта-ыларынга — бедуя америк-аарга кедерлей аар урук-ардыгы болган. Американы штаттарында амы уде 8,5 миллион кижжи кижжи чок, ул миллион амыг мериканянын турттаар ба-ыды чок, 35 миллион кижжи дымалар болуп турар деп, Кричен сайенс монитор» со-уп бижеэн. Мындыг саннар туртуп төөгүзүнге кажан-даа

Н. А. ТИХОНОВТУҢ З. СИНГХ-БИЛЕ
У Ж У Р А Ш Ъ А Н Ы



Чөвүлелниң ажил-чорудуу киржил турар.

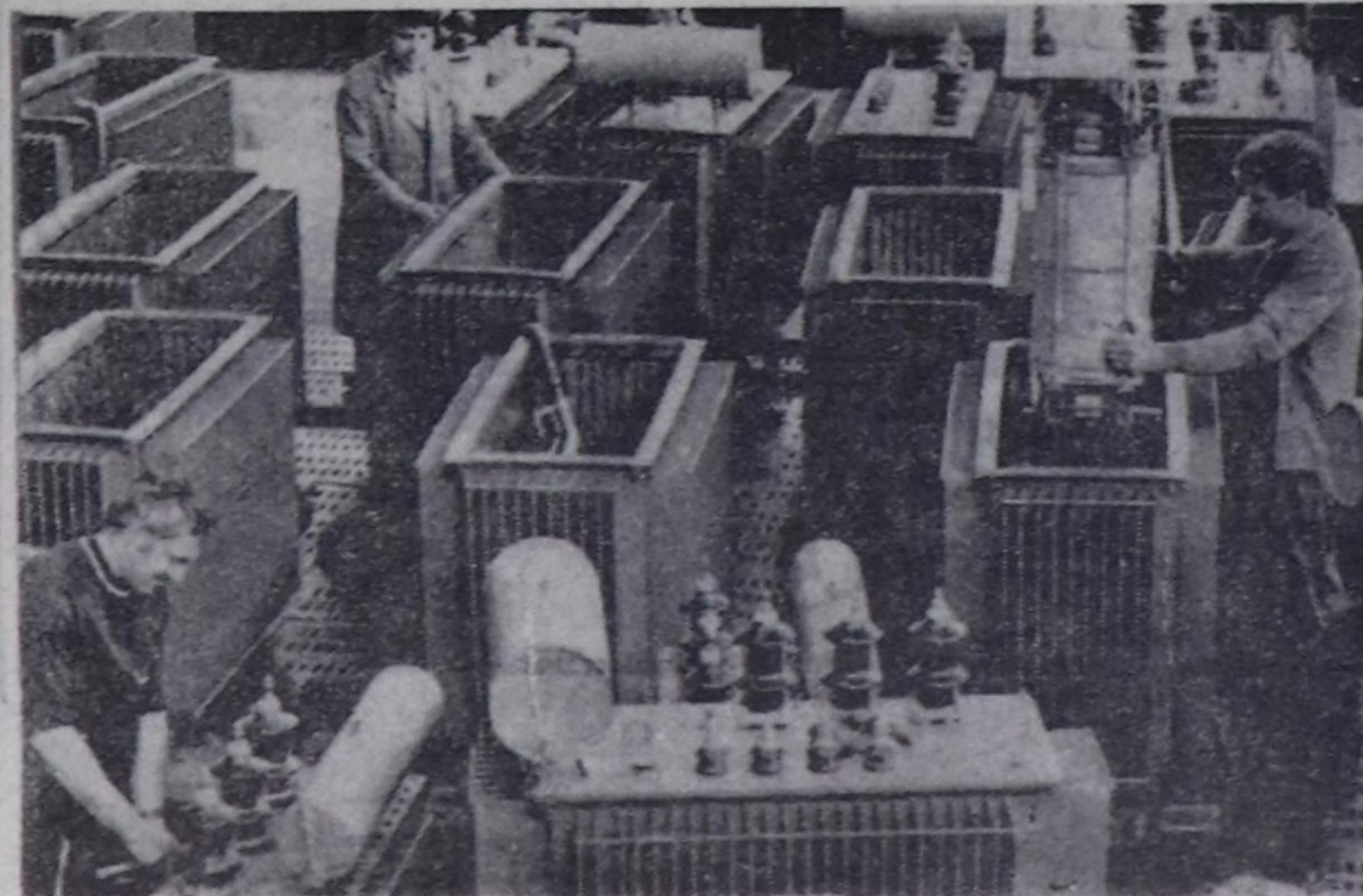
СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БТА—СЭТА-ныц фотозу.

дергер мунгаргай.

Амгы америк администрацияның эрге-чартырга туруп келген дөрт чылдары калыта дистиң «дываажык оранының» иң бай курунунини чурттак-чыларына — бөдүүн америк-чилларга кедергес аар уржук-картыгы болган. Американың Калтышкан Штаттарында ам-гы уеде 8,5 миллион кижжи амыл чок, үш миллион амыл американын чурттаар бажымы чок, 35 миллион кижжи адымдар болуп турар деп, «Крисчен сайенс монитор» со-лук бижжэн. Мындыг саннар чурттуз төөгүзүнге кажан-лаа

«Крисчен сайенс монитор» солун бижээн. Мындыг сайнар чурттуң төөгүзүнге кажан-даа



«Крисчен сайенс монитор» солун бижээн. Мындыг сайнар чурттуң төөгүзүнге кажан-даа

Бичалдажок, чурттуң хей
милалон кижилериниң чар-
жынчыг амыдыралы-биле хөд-
баштыр Ак бажың бичин-даа
чүвүрсейи турар. Кедергей
көй акша-хөреңгилерин бола-
таш материалды курлавыр-
вары америк чазад дэбин
белеткелнге чаргылаң турар.

ЧУРУКТА: Нью-Йорктун
уудунчузуна ажил чок хө-
дөдүрүк кутса.

Ш Ы Н

3-кү арын 1984 ч. ноябрь 6

УРАН ЫРЫМ ЫНДЫННАЛЗЫН

Саннар, фактылар

◆ Совет Эвилелини составына Тыванын өкүтүрү-беле киргенини соон-ла чыгарып берген, чон-луз салып болган амма-рыз халкырылган дүрген-тем-биле кижип, амы-чы чоңун акша-шалым уагадып өгөлзө.

◆ Ажычынырың бол-ган албан-каачыларың айда ортукмашың 1945 чылда 46 рубль тур-ганмын, 1970 чылда — 123, а 1983 чылда—172 рубль чедир өскөн.

◆ Чурттакчы чоңуну ажаалаг кассаларыңда са-лышкынырың саны ол-ла үзе 3 мүн турганыңдан 94 мүн чедир, а шыгжаан акчазыңның нияти түнү 300 мундан 63,3 миллион чет-кен.

◆ 1945 чылда бараан салыгыңның темчээл 5,8 миллион рубль турган болза, 1983 чылда чедир 277,7 миллион рубль чедир өскөн, тодаргайлаарга бир кижиге онаштыр бир чыл-да 1000 рубль ажы ту-рар. Урмектеп саар са-дыг четкилер 1945 чылда 142 турган болза, 1983 чылда 795 четкен.

◆ Чонга ачы-дуза чедир-гениң аммадыр канды-рылга бузурүгелериниң саны 1960 чылда 92 тур-ган болза, 1983 чылда 351 четкен.

◆ Тыванын чурттакчы чоңунуң чурттага бажы-нары-биле хандырылгыз чылдан чыче кижип кел-ге. Совет өргө-чагырган-чы чылдарыңда ахшалды-рышкының бүгү үнер дестериниң күсүн-биле 3 миллион дөргөбелч метр шөлдүг чурттага бажы-нары туттунган. Республи-канын хоорайларыңда инитижиктен чурттага фондузу чүгө 70 чылдар-да безин ийи хатап, а Кы-зыл хоорайда 1,7 катан улагаткан. Чоңунуң чурт-тага бажынырың байла-ды чылдан чыче узам өжиптир турар.

○ 1981—1983 чылдарда 303 мүн дөргөбелч метр чурттага шөлүң, 6388 өөренкич өөренир 9 шко-ланы, 2001 орунуг уруг-лар салып, 287 орунуг өмчөлгөн, 1020 олуттуг клубтары, культура ба-жынырың, 4287 дөргөбелч метр шөлдүг магазиниң, 340 олуттуг 7 столоваяны туруп, ажылаат кижиген.

○ Күрүңе болгаш коопе-рация салым амчыштыр чурттакчы чон 1983 чылда 7550 телевизорун, 5438 радио-приёмникти болгаш радио-ланы, 65 пианинону болгаш рояльды, 3547 соодукуну, 4607 хеп чуур ма-шинаны, 2584 лоозун сор-дуркузун, 54,9 мүн яны-бүрү шактарын, 1133 да-ларын машинаны, 1417 чийе автомобильди, 4437 чада-тергени, 1739 мото-циклди болгаш моторол-дерин, 2112 фотоаппаратты салып алган.

○ Республикада 125 харылаа бузурүгелери бар. Оларын даамчыштыр өрткен чылым 6 млн. чагаан, 17,9 млн. солуну болгаш сет-күлү, 158 мүн посмака-ны, 527 мүн телеграмманы чорудуп тараткан. Хоорай-лар аразында телефон-биле чоңуну чагыдыг чугаала-каны 568 мүн чедип турар.

Керенский көвүргүлери адырларың каапсы деп ду-жааганын октябрь-25-те амычалым. Владимир Ильичте баар деп шийтирдеп алдым. Ынаар бар чорумда, ында-мыла боодар эткидеп турду, тывадыр чорустап эге-лэди. Керенский көвүргүлери адырларың турар-дыр деп Ильичте чугаалаарыңга, ол-алтыра каапты:

— Ага, эгелээң ол шыкажыл...

— Мен ону билбей баргаш, айтырдым:

— Чүг эгелээң ол?

— Революция эгелээң — деп, Ильич тайылбырлады. — а оон-биле кады революстуг тудуушкунар... Оон доран-на Смольный баар мен дей-дир.

Ол бүтпес херек-тир, кудумчула атыламышкынар чоруп турар деп чугаалап чададым, ол амынар-даа хөңү чок дор-доран чоруду. ол-ла деп мындай. Каппаар боор, чөпшөрежир ужулга таварыштым. Солуң кетиптир эгелээ-вис: эри бөрт-тип эккелдим, мырнай-ла санлап үңгөн хеп-ти Ильичте кедиргеш, чаагың ак пөс-биле шарып бердим: дилиң азраан кижип шыкш кылдыр аан. Мен ону бүгү тала-лардан ылавылап көрдүм, ажырбас хире, оон чорутуаус.

Булун чыныгы Гражданка суурлап чоруп орган көңүс кижип чок трамвайга таварып бердиңс. Владимир Ильич ол чоруп орда-ла, ынаар кире далчы берээл деп саналды-дыр.

Бир эвес ол, Ильич, кым-биле-даа чугаалашпас болза, мы-дыг-дыр че дидим. Кондуктору херээжен кижип болду. Хара-лаан. Владимир Ильич оон кайнаар, чүге бар чыдарын ай-тыра берди.

Озу баштай анаа харылап орду, оон мынча дей-дир:

— Эдде кижип-дир сен ала, жүжүрүм, кайың дүжүп кел-гениң ол? Хоорайда чүг болуп турарын билбес-кижи сен

Э РАХЫА 1903ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ СМОЛЬНЫЙЖЕ ОРУККА

бе? — Владимир Ильич билбес мен-ийи диди. Кондуктор ону чемелди:

— Революция болур деп чүвени билбес болганыңда сени кандыг ажылың дээрл аан. Бис буржуйлар согар дээр бар чор бис...

Ильич аңа революцияны канчаар кылларың дугайын чугаалап эгеледи, а мен ине кырында чүс-биле дөмөй-ле

ор мен, алак соода трамвай-Боткин биле Нижегород булу-дунга келгеш, парке ээти, бис оон ийи чадаг басыптыкыс. Литейный көвүргүңүң чанынга бис бөлүк солдаттарын болгаш кызыл гаардейжилерин көрүп кагдымыс. Олар улус-ту көвүргүлөп эрттирбей турлар. Оларже чоокчулаас-тыр деп, Владимир Ильичте сүмелдим.

— Ажырбас — деп, ол харылады. — Солдаттар биле кы-зыл гаардейжилер кады болза, аймыл чок деп бил... Ол бурунгаар дүргөн басыпты.

Смольныйга челе бээринисе, бисти кийибдилер. Мен-шевиекттер Петроград Советиниң мандаттарың солуккан бол-ду. Мен ыңчан Владимир Ильич дээр кажангызыңдан-даа артык сестя берген мен, ыңчалза-даа Ильичиниң бичиң-даа дүрөсезин кайгалым. Чаа эгелээң революцияның чогумча-лыг доостурунга оң ылап бузурелди, ажылыңнарың бол-гаш тараачынырың тилелгезиниң чигиниңиң турары ил-дең чорду. Оон ыңдыг бузурели менче база дамчып берген. Мен хей кижип аразыңче кире берген, дүймөзүнүң үндүрүңтүм. Улус доран-на хөлзеп үңгөш, камгалад ишериңерин ийдиңиң эгелээң. Олар анаа удуз туржуп шыдавын, чайлады кыс-тырылган, улус бажып иштинче чаа булгап кирипкен. Меңе эрттирилген чабышпаң, мен мурунда чоруп ор мен, а мээр соомлаан Владимир Ильич каттырып, «Бистер каа-даа шы-лаар бис» деп чугааламышпаң, басып орду.

В. КАМЕНСКИЙ.

ОКТАБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА



ССРЭ-ниң улустуң арти-зи А. Б. ЧЫРГАЛ-ООЛ:

— Аадаң чылдар мурунда ядым арат кижиниң өг-бүлө-зинге төрүттүң мен. Мээр чурттап өрткен аммадыралым Тываыстың төгүзү-биле ту-дуу холбалдым. Улуг Ок-тябрьның чырыктыгы херез-дериниң ачызында Тыва чер карагы дүмбөйдөн оудунган. Аас-кежиктиң совет аммадыр-ла бодараан, Октябрьдан оудунган черивистин аас-кежиктиң төл-дериниң бирээзи болуп, уран чүдү-биле салым-чолумуң хол-баштырып, чоңунга бараан бо-луп келдим. Мээр чогааламган чоңунуң аас-кежиниң иралап ту-рар. Дөргөн чыл дуртук чога-дыкчы орумунуң алыс дөң-да, ырлардан эгелээң, сюета, симфония, кантата, оратория чедир бижиттинген чогаалдар-даа Октябрьның ачызында ча-яаттыңан.



ССРЭ-ниң улустуң ар-тизи А. И. КАМУННИКОВ:

— Октябрь! Совет кижип бү-рүзүңүң аммадыралыңга оон салдары, ачы-дузаың улуг. Ыңчанаш оон чаалап алышкынырыңга шыны, аңа бердинген болур ужу-руг бис.

Мен бодум база Төрээн чуртувустан хосталгазы дээр тулчуп чордум. Бистин чурт, партия делегейге тайбып, аас-кежиктиң аммадырал дээр демисежия турар. Оон-биле кады бистериниң аммадыралы-мыс, амыл-ижинисе кичээңгей улуг. Менээ ССРЭ-ниң улус-тун өмчизи деп хүндүлүг ат-ты тывыскамы улуг өөрүшкү. Ол менээ улам күженишкени-ниң амылаарыңче кыйгыры-дыр. Бо бүгү чаагай амыл-хе-рек Улуг Октябрьның ачымы.



ССРЭ-ниң улустуң баш-кызы А. А. АЛДЫН-ООЛ:

— Бай-Тайганың Шуй ту-музунга эге школага ажыл-дап эгелээңимден бээр 38 чыл өрте берген. Совет Тываыс-тың амы шапкын хөгжүлде-зин баштайгы чылдар-биле канчап дейнээрли. Тыва ам ясыл-салдарын, школадарын сыйрың четкизи-биле бүргөткен. Оолдар, кыстарга ажылдап, өөрениринге бүгү-ле оруктар ажык, чүгө шың шилеп алы-ры чутула... Сөөдүгү элзэн хөй чылдарда Кызылдың № 2 школымыңга уругларың тыва дылга өөредип турдум, ам ин-тернатта ажылдап турар мен. Ажы-төлдү өртөм-билеңге өө-редир аас-кежиктиң болганы-нга чоргааларың мен. Ачы-буяның чаагай ажыл. Ол дээр менээ ССРЭ-ниң улус-тун башкысы деп хүндүлүг ат-ты тывыскамы аас-кежик.



РСФСР-ниң улустуң ар-тизи Х. Б. КОНГАР:

— Совет Тываның юбилейин таварыштыр мыак Москваыс-ка барып, литература болгаш уран чүдү хүнеринге кирижир аас-кежип бистин хөгжүм-шн театрның чогаалкычы — кол-лектиниңе база таварышкан. Бүгү назыммыда ажылдап, чо-гадыкчы өздүлени алган кол-лектиниңиң орус, тыва ар-тистери-биле кады москвичи-лар мурунга ойнал, шынгыс шыгалааны туттувус. Моск-вага болгулаан культура хү-неринге моон-биле үш узаа кириштим. 1984 чыл менээ у-тундурбас. РСФСР-ниң улус-тун артизи деп бедек атты менээ тывыскамыңга четтирдим деп чугаалап турар мен. Ша-гда болза ол дугайын тыва херээжен кижип сактыр тур-жук, дүжөвейиң-даа чоран.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЭРТЕНИН УТКУҢАР

Кожа чоран боттарыңар хүдүмзүржүп, Хоолар шыкмас чечектерин магадлар. Чүректериңиң ханымкадан бичилерже Чүгүтүг сөстөр отагылап, хөгелдер.

Кызыл өңүтү кожаларың чаптап, суйбап. Кырган, чалыш шүтүкчүлөр богу берген. Арыг сөстөр чүректен ужуң үңгөш, Амыктар мыактымы алгап турзун.

Чечектерде уа туткан кушактарың. Сеткил-сагыш, чоргаалды ырлажыңар. Сакым шагың болу шыкаш чырыктыгы Чараш, чаагай арыңарга херел жысың.

Хөөрзөн хүнүң, болу шыкаш херел чажым. Хөөн кырген конгузуур деп өтүт болгар. Чаа чырык бажыңарже көшкөңериг, Чаштар-биле кады самнал, хөгелер-де.

Монгуш ДОРЖУ очулдурган.

О. СУВАКПИТ.

О К Т Я Б Р Ъ

Октябрь! Хемчээлиңиң. Кежиктинини Чырык хүнүн дээр-биле, Чылдар-биле санап четпес — Деңгеттисмес. Дескешпес-даа! Октябрь! Төрө алычп, Төрө бижип, Өртөмдөйиң салымыңга Өртөмдөйиңиң йөрөң.

Уран сөстөр Убас-даа-дыр! Октябрь! Ачың-биле. Ачың-биле Хостагааның тайбың, чолау Хола алган чурттар көөс — Салдарыңның Салымы оа! Октябрь! Очалаңны Орандардан Армылар шаап, аймак чоңга Аас-кежини хайырлар сен — Аамс мөңгө Аас хүн оа!

УГУЛЗАЛАР

Самагаалай кыстарыңың Самнап ойнаан таңымы — «Угулзалар» — Уран-чараш. Сайлар ажыр саарылаңган, Шапкын хеминиң чалым шыкаш.

Сагыш-чүрек Чайгаар дойлу. Сарыг-кызыл чалбырааштыг, Самага дээр чечек шыкаш Чараш силер, Чалым кыстар. Холадарыңар шимченгери — Хогааныңар чалымы дег, Херел чажып, Хээлер чуруур.

Ээлдек сминар чаш хаак шыкаш, Эзинилер бөөдөдөңи — Эргим аам Эргини дег. Кезин кыстар — даңгыналар Хевис, ширтек сыргылап, Угулзалар Ужуун шер.

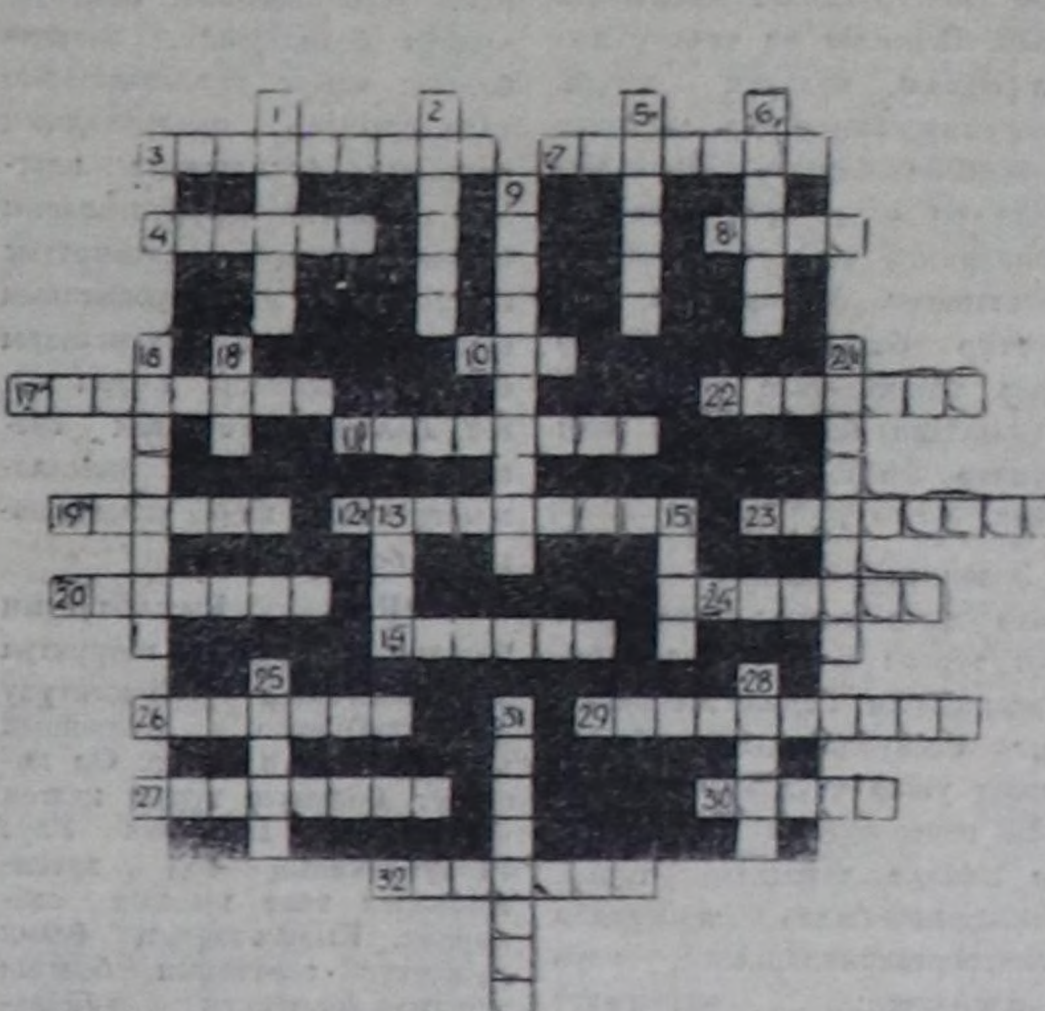
Казыры дег өргилгээш, Карбангылап, чалбыш чаар, Сергек силер, Чечек кыстар. Аптаралар угулазы, Аяк хээлиң торгулар-даа Силериниң-дир, Шиник кыстар.

Угувустан шевер болгаш Угулзалар бистерге чоок. Ындыг ийкеп, Ылың кыстар? Ону богуң дригжиткен Орланмайың уруглары Аян-ырга Алагасчың.

Саянырдан саякаткан Салым-сырым сагыңдырар, Хөгжүмүңер — Хөгеленг-дир. Төрээн чурттуң төвүңе-даа Төрөл чоңнар таалап көрдү. «Угулзалар» — «Уран» — дишти.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

КРОССВОРД



УЗУН ДУРГААР: 1. Октар-гай делгем. 2. Октаргай те-лоларың шимчеп турар оруктары. 5. Даг породазы. 6. Казымал байлак дилекчизи. 9. Эртөм хевир. 13. Сибирьзе хем ады. 15. Кывар казымал. 16. Эртөмнүн бир адыры. 18. Тараа культуразы. 21. Херел-деннишкни. 25. Хүнүнү өгөз. 28. Огород культуразы. 31. Металладың бир хевир.

ДООРА ДУРГААР: 3. Чер-нин газ хевиринг кады. 4. Ийи плоскостун аразында булуп. 7. Айың азы кылмал эдеринчиңиң Черге эң чоок турар токазы. 8. Эмниң үнүш. 10. Электри октагыг бичиң кезекчигеш. 11. Кээп дүшкүлзүн доштазчак булу-мелдер. 12. Спорттун бир хе-виринге хамаарып турар ки-жи. 14. Чылдың бир айы. 17. Унш өөренир өртөм. 19. Ту-риске чутула херексел. 20. Суг ортуңаа кургаг чер. 22. Ор-тулук ады. 23. Суг өтпес ко-төм. 24. Дынтанмаганың бир хевир. 26. Күштүг хат. 27. Хүнүң дээсикниң турар бичиң планета. 29. Октаргай өөренир өртөм. 30. Чыл ады. 32. Ита-ли өртөмөс.

И. СУВААН тургускан. Тес-Хем район.

Чурукчунун хүлүмзүрүү



— Камнаар херек!

Ийги-сарың.

— Эмчи-биле таңыш-боор-га.

Команда-совхоз — сельхоз-техника.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЭПВ

НОВАРЬ 6-ДА БИРТИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ус» 8.40 — Эргени гимнастика. 8.55 — Шыларга делегей чемпионды. 9.10 — Мультифильм. 9.35 — «Аян-чорукчулар клубу». 10.35 — «Волоколамское шоссе». Москвадан М. Горький атыг уран-чечен академиктиң театрының фильм-шпины. 12.20 — Любовь Казаровская ыр-лаар. 13.05—13.10 — Телеме-дээр. 14.15 — Телемедээр. 14.35 — Документа-лыг телефильмдер. 15.30 — Бистин корреспондентиле-ринис чугаалап турлар. 16.00 — Домбрга бүгү-элес кон-курзуунуң лауреады Т. Воли-ская ойнаар. 16.20 — «Эрте-м» болгаш техника. Киножур-нал. 16.30 — С. Прокофьев. № 7 симфония. 17.05 — Доку-менталдыг телефильм. 18.05 — Улустун аялгалары. 18.20 — Шыларга делегей чемпионы-ла. 18.35 — Бөгүн делгейде. 18.50 — Театрның ужуа-жышкыны. 20.15 — «Ус» 20.55 — Октябрьның соци-алист Улуг революцияның 67 чыл оюнга тураскааткан байылыг хурал. Байырлап констит.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эргени гимнастика. 8.20 — Ленинград дугайында документалдыг фильм. 8.40 — Уөр ажыг оркестрлериниң телекөргөзүлгө киражикчи-лери ойнаар. 9.00 — «Ханыла-нар, горнистер». 9.30 — Муль-фильмдер. 10.00 — Эрте-м бол-ган аммадыр. 10.30 — «Вол-шебный круг». Уруглаага фильминин бирги болгаш ий-ги сериалы. 12.40 — Доку-менталдыг телефильм. 13.10 — Хөгүгү старттар. 13.55 — «Шинтирдег демисел». «Пар-тия дугайында чугаа» деп даямдалдылган. 14.40 — Ново-липенский металлургия ком-бинатының Кызулга ордунуң улусчу хорунуң констит. 15.00 — Б. Гоголов. «Мээр уежелерим». Телешин. «Бир дугар комуна». 2-ти хээз. 16.35—16.40 — Телемедээр.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Кызыл хоорайың уруглар салктериниң констит. 18.25 — Уругларга фильм. 18.35 — «Аян чүгу». 19.05 — Телемедээр. 19.15 — Чарла-лар. 19.20 — «Чечекте-де, төр-өзү Тыва». Констит.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — «Ус». 20.55 — А. Петуховуң ууртулазың-биле Тел теледөңдөңиң бол-гаш Бүгү-элес радиоуңуң астраал-симфония оркест-риниң констит. 21.25 — Э-р-те-м-нептерелдиг фильм. 21.45 — «Максим Перелешин». Уран-чечен фильм. 23.15 — 00.50 — Хөгкөйге ССРЭ тем-пояды. «Сокол» — «Спар-так».

Редакторунуң оралакчы А. С. ДЕМБЕРЛЕВ.

Октаар

Бөгүн республикага бүргөп, азыр. Чамдык черлерге быс-кан хар чаар. Сонгу-барымы чүткен хаттын дүргени секу-нда 7—12 метр. Дүне 8—13 градус, 0—15 градус соок болур. Кызылга шокор булдузтар, чабас. Сонгу-барымы чүткен хаттын дүргени 7—12 метр. Дүне 9—11 градус, хүдүс 2—4 градус соок болур.

Кино

НОВАРЬ 6-ДА «НАВИГАТОР»: «Если мо-жешь, прости...» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда. «ПИОНЕР»: «Непобедимый» 9.00, Кинолүб «Сказка за сказкой» 10.40, 15.30, «Медный ангел» 12.20, 17.10, 19.00, 20.50 (узаткан). Киносорник № 131 14.10 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Приключения Али-Бабы и 40 разбойников» (2 сериялы) 13.00, 15.30, «Мужики» 18.00, 19.50 шактар-да.

«Каа-Хем» кинотеатрга ки-номеханиктер дарый негетти-ни турар.

«Монгүлек» гостиницага по-варлар, хеп азыр, сава куур ажылыңар, чүдүрүчүлөр, шевектерилер негеттини тур-рар. «Монгүлектин» адреси: Кы-зыл хоорай, Кочетов кууду-чуу, бажың № 1, каба-нет 111.

ТС-617.